

АРХІТЕКТУРА БУДІВЕЛЬ І СПОРУД

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2021.60.189-197>

УДК 725.51

Булах Ірина Валеріївна,
*кандидат архітектури, доцент,
докторант кафедри дизайну архітектурного середовища
Київський національний університет будівництва і архітектури*
bulakh.iv@knuba.edu.ua,
<https://orcid.org/0000-0002-3264-2505>

«ПЕРШИЙ БУДИНОК ЛІКАРЯ» – ІСТОРИЧНИЙ ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ПРОЕКТУВАННЯ БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ ДЛЯ ПРОЖИВАННЯ ТА РОБОТИ ЛІКАРІВ

Анотація: стаття розкриває історичний досвід проектування багатоквартирної будівлі в Києві, призначеної для проживання та організації роботи лікарів. Мета статті – представити та проаналізувати вітчизняний досвід проектування та подальшого функціонування багатоквартирних будівель для мешканців певних професій, зокрема медичної галузі. Стаття може бути цікава аудиторії, яка досліджує вітчизняні історичні пам'ятки, унікальні будівлі, або займається проблемами проектування багатоквартирних будівель для певних груп населення. Методологія дослідження базується на історичному аналізі, систематизації отриманих даних з різних інформаційних джерел.

Ключові слова: багатоквартирна будівля; будинок лікаря; проектування житла; житло для лікарів; історична пам'ятка Києва.

Постановка проблеми. Україна має власний історичний досвід проектування та будівництва унікальних та особливих будівель, які можуть викликати інтерес у міжнародної громадськості, у вітчизняних фахівців архітектурно-проектної сфери та у інвесторів, зацікавлених питанням створення багатоквартирного житла для групи мешканців, об'єднаної за певною професією. На жаль, ці українські практичні напрацювання ще досі не досить розкриті та не представлені на належному рівні у дослідницькому колі. Зокрема проблема проектування багатоквартирних будинків для лікарів та медичного персоналу – відкрите та невирішене питання для міжнародних дослідників.

Огляд публікацій. Стаття є логічною частиною комплексного дослідження питань і проблем містобудівних основ територіально-просторового розвитку

системи закладів охорони здоров'я. Базою для проведення дослідження слугують наукові праці, присвячені особливостям проектування житла для певних груп мешканців: Ш. Фур'є [1], А.В. Іконнікова [2-4], Е. Гольдзамта [5], Я. Вуєка [6], К. Фремптона [7], Н.М. Шебек [8-11], В.О. Тімохіна [12, 13] та ін. Були проаналізовані сучасні вітчизняні [14-16] та закордонні дослідження з містобудівного розвитку та архітектурного проектування закладів охорони здоров'я, серед яких необхідно підкреслити публікації: Р.У. Алена, К. Шермера, Ф. Меусера, Х. Нікла, Х. Никл-Веллера, Б. Карлоса, Р. Спроу [17-25].

Актуальність дослідження. Питання проектування житла для мешканців певної професійної діяльності або певної групи (соціальної, вікової та ін.) – було і залишається актуальним для різних країн. Якщо говорити про багатоквартирні будинки для працівників медичної сфери, то актуальність теми дослідження пов'язано зі світовою тенденцією укрупнення лікарень, з формуванням лікарняних комплексів та формуванням університетських лікарень. Всі перелічені архітектурні типи об'єктів охорони здоров'я сьогодні зазвичай досягають настільки великих масштабів, що починають бути граничними між відношенням до архітектури або до містобудування. З цієї позиції, безумовно, виникає доречне питання щодо формування та забезпечення комфортних умов для проживання медичних працівників поблизу цих лікарняних структур, зменшуючи зокрема щоденні часові витрати на пересування перевантаженими міськими магістралями значної кількості медичного персоналу від вчасного потрапляння на роботу якого інколи залежить людське життя. Окрім цього, розвиток житлової інфраструктури масштабних лікарняних об'єктів також може слугувати новим стримуючим та мотивуючим фактором у вирішенні питання відтоку цінних професійних кадрів у конкурентному середовищі розгортання сучасної сфери охорони здоров'я.

Мета статті. Дослідити історичний досвід проектування багатоквартирного житла для лікарів у м. Києві.

Виклад основного матеріалу. Перший з вітчизняних реалізованих проектів, розгляд якого анонсовано у межах даного дослідження – «Перший будинок лікаря» – це не лише ім'я власне київської будівлі, призначеної для проживання лікарів і добре знайомої корінним киянам, але і один з перших багатоквартирних житлових будинків, побудованих у радянські часи в м. Києві (рис. 1). Житлова будівля розташована у центральній історичній частині Києва за адресою вул. Велика Житомирська, 17/2. Проект багатоквартирної будівлі було реалізовано у 1930 році в новому на той час стилі конструктивізм за проектом відомого архітектора Павла Альошина. Цікавим фактом є те, що у 1937-му році на першому Всесоюзному з'їзді радянських архітекторів, у складні часи, коли нове слово «конструктивіст» слугувало як вирок для архітекторів,

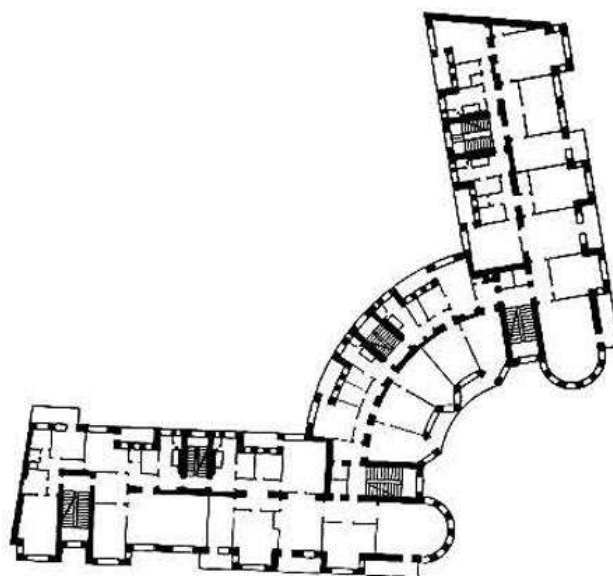
саме тоді «Перший будинок лікаря» в одній із доповідей було визнано як чудовий та новий зразок житлової архітектури. Сьогодні «Перший будинок лікаря» визнано пам'ятником історії, архітектури та містобудування місцевого значення. Слід відмітити, що житлова будівля була побудована не за державним фінансуванням, а за спільні кошти самого архітектора та відомих лікарів, які потім проживали в ньому.

Ескіз проекту Павла Альошина

Сучасний вигляд будівлі

План поверху

Рис. 1 Ескіз архітектора П. Альошина, план та сучасний вигляд «Першого будинку лікаря» у м. Києві

Будинок нараховує чотири поверхи, виконаний з цегли, має секційне планування. Об'ємно-просторова композиція будівлі була обумовлена складністю містобудівного розміщення ділянки для проектування, а саме змиканням двох вулиць Стрілецької та Великої Житомирської під гострим кутом. Обмеження та малий розмір ділянки стали причиною того, що бічні крила будівлі архітектором було розташовано на «червоних лініях» у межах забудови земельної ділянки, при цьому центральна частина будівлі, з метою нівелювання невідгідної містобудівної ситуації, проектом віднесено вглиб ділянки і вирішено у вигляді увігнутої циркульної кривої. Прилеглі бічні крила будівлі майстерно підкреслені напівкруглими ризалітами – частинами будівлі, які виступають за основну лінію фасаду і підіймаються на всю висоту будівлі. Перед центральним входом у «Перший будинок лікаря», за проектом архітектора, було передбачено влаштування невеликого палісадника. Отже

завдяки точному, ювелірному рішенню архітектора складний вуличний кут оформився озелененим курдонером.

Планувальна структура «Першого будинку лікаря» була підпорядкована вимогам комфортності проживання та роботи мешканців медичних спеціальностей. Всі квартири в будинку запроектовані як двох-, трьох-, чотирьох- та п'яти кімнатні помешкання. В кожній квартирі було передбачено прийомну-кабінет та два туалети – один для сім'ї, а другий для пацієнтів. Більшість квартир отримали наскрізне природне провітрювання, а також зручний та просторий передпокій-хол. План будинку отримав складну конфігурацію, оскільки, за задумом архітектора, повинен був створювати можливість для розміщення численних та різноманітних підсобних приміщень, які потребувались для здійснювання прийому та медичного обслуговування пацієнтів. У деяких квартирах було передбачено розміщення каміну, а також виконані розсувні перегородки для можливості забезпечення мобільної трансформації приміщень. Одна із квартир належала самому архітектору П. Альошину, у якій він прожив близько 30 років. Слід зазначити, що унікальність будівлі полягає не тільки, і навіть не стільки у незвичайному зовнішньому вигляді, але і у функціональному рішенні – цей проект дійсно можна порівняти з влучним висловом Ле Корбюзьє про «будинок-машину для життя». У «Першого будинку лікаря» були передбачені та влаштовані такі приміщення як клуб, бібліотека, пральня, крита галерея для прогулянок та інші цікаві, корисні та необхідні функції.

Як зазначалось вище – стіни будівлі цегляні, при цьому міжповерхові перекриття – дерев'яні, над підвальною частиною – перекриття залізобетонне. Плоский дах «Першого будинку лікаря» виконано з монолітного залізобетону. Такий підхід було зумовлено тим, що на даху будівлі архітектор створив солярій і прогулянковий майданчик. Необхідно зазначити, що це був перший в Києві подібний проектний досвід. Виразна та нетипова композиція фасаду створена в результаті вдало та майстерно знайдених пропорцій, контрастного поєднання горизонтальних поверхових тяг і суцільного скління сходових клітин, різноманітного, але ретельно продуманого членування балконами, еркерами та лоджіями. Кольорове оригінальне рішення фасаду також архітектором задумано та побудовано завдяки контрастному протиставленню червоної і жовтої цегли.

Висновки. Сьогодні «Перший будинок лікаря» – це престижний будинок, хоча з плином часу він опинився розташованим на дуже галасливій та завантаженій міській магістралі у центрі міста-столиці. В цьому будинку вже не залишилося корінних киян і тих, для кого цей проект було розроблено архітектором – людей медичної професії. Майже ніхто з сьогоднішніх

мешканців будівлі та її оточення не пам'ятає, чому він носить таку незвичну назву. На жаль... Ще пару десятиліть тому в «Першому будинку лікарів» жили відомі київські лікарі, одні з кращих українських хірургів, ще радянської школи. Зараз будинок наповнений «новими українцями», « новою фінансовою елітою ». А люди, які складали гордість Києва і України, кращі фахівці своєї справи, – залишилися тільки в спогадах. Така особиста доля саме цієї історичної будівлі – вона втратила своє призначення щодо об'єднання людей медичних професій, можливо це пов'язано із розташуванням у престижному міському середовищі Києва. Але у часи, коли у «Першому будинку лікаря» дійсно проживали лікарі – будівля слугували надкомфортним об'єктом для поєднання житлової та професійної функції для її мешканців.

Список літератури

1. Фурье Ш. Избранные сочинения. Москва: Соцэкгиз Т.1.: Теория четырех движений и всеобщих судеб: проспект и анонс открытия. 1938. 312 с.
2. Іконніков А. В. Архітектура ХХ століття. Утопії і реальність. Москва: Прогрес-Традиція, 2001. Т. 1. 656 с.
3. Іконніков А. В. Архітектура ХХ століття. Утопії і реальність. Москва: Прогрес-Традиція, 2002. Т. 2. 672 с.
4. Иконников А. В. Формирование городской среды. Москва: Знание, 1973. 64 с.
5. Гольдзамт Е. Уільм Морріс і соціально-естетичні витоки сучасної архітектури. Москва: Стройиздат, 1973. 175 с.
6. Вуек Я. Міфи і утопії архітектури ХХ століття. Москва: Стройиздат, 1990. 286 с.
7. Фремpton К. Сучасна архітектура: сучасний погляд на історію розвитку. Москва: Стройиздат, 1990. 535 с.
8. Шебек Н. М. Типологічні особливості акцентованого архітектурного середовища. *Містобудування та територіальне планування*. Київ, 2014. № 51. С. 699-704.
9. Шебек Н. М., Костюк О. О. Типологія соціально орієнтованого житлового середовища. *Молодий вчений*. Київ, 2017. № 1. С. 125-129.
10. Шебек Н. Соціально і культурно орієнтована стратегія гармонічного розвитку архітектурного середовища. *Досвід та перспективи розвитку міст України*. Київ, 2013. № 24. С. 114-125.
11. Шебек Н.М. Гармонізація планувального розвитку міста. Київ: Основа, 2008. 216 с.
12. Тімохін В.О. Архітектура міського розвитку. 7 книг з теорії містобудування. Київ: КНУБА, 2008. 629 с.
13. Тімохін В.О., Шебек Н.М., Малік Т.В., Житкова Н.Ю. Основи дизайну

архітектурного середовища. Київ: Основа, 2010. 395 с.

14. Булах І. В. Містобудівна мережа закладів первинного рівня медичного обслуговування. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ, 2020. № 56. С. 165-173. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.56.165-173>

15. Булах І. В. Пропозиції щодо реформування організаційної діяльності містобудівної мережі закладів первинної медичної допомоги. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ, 2019. № 54. С. 160-169.

16. Булах І. В. Особливості проектування університетської лікарні. *Містобудування та територіальне планування*. Київ, 2020. № 73. С.21-28. DOI: <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2020.73.21-28>

17. Книга о полезной и красивой архитектуре. Архитектурная политика как драйвер развития городов. Москва: Стрелка, 2016. 370 с.

18. Места, где обитает душа: Архитектура и среда как лечебное средство / пер. с англ. В.Л. Глазычева. Москва: Ладыя, 2000. 280 с.

19. Аллен Р. У. Пособие по проектированию больниц. Москва: Стройиздат, 1978. 249 с.

20. Christoph Schirmer. Hospital Architecture: Specialist Clinics & Medical Departments. Germany, 2007. 26 p.

21. Christoph Schirmer, Philipp Meuser. New Hospital Building in Germany: General Hospitals and Health Centres Publisher. Germany, 2007. 34 p.

22. Hans Nickl, Christine Nicki-Weller. Hospital Architecture. Verlagshaus Braun. 2007. 352 p.

23. Broto Carles. Hospitales innovacion y diseño. 2014. 300 p.

24. Broto Carles. Hospitales y centros de salud. 2009. 341 p.

25. Richard Sprow. Planning Hospitals of the Future. https://www.academia.edu/30353013/Planning_Hospitals_of_the_Future_Chapter_1

References

1. Fourier, S. (1938), *Izbrannyye sochineniya [Selected Works]*, Stroiizdat, Moscow, Vol. 1: Theory of four movements and universal destinies: prospectus and announcement of the opening, 312 p. (in Russian)

2. Ikonnikov, A.V. (2001), *Arkhitektura XX stolitya. Utopiyi i real'nist'*. [*Architecture of the XX century. Utopia and reality*], Progress-Traditsiya, Moscow, Vol. 1, 656 p. (in Russian)

3. Ikonnikov, A.V. (2002), *Arkhitektura XX stolitya. Utopiyi i real'nist'*. [*Architecture of the XX century. Utopia and reality*], Progress-Traditsiya, Moscow, Vol. 2, 672 p. (in Russian)

4. Ikonnikov, A.V. (1973), *Formirovaniye gorodskoy sredy [Formation of the urban environment]*, Knowledge, Moscow, 64 p. (in Russian)

5. Goldzamt, E. (1973), *Uil'm Morris i sotsial'no-estetychni vytoky suchasnoyi*

arkhitektury [Wilm Morris and socio-aesthetic origins of modern architecture], Stroyizdat, Moscow, 175 p. (in Russian)

6. Vuek, J. (1990), *Mify i utopiyi arkhitektury XX stolittya* [Myths and utopias of architecture of the XX century], Stroyizdat, Moscow, 286 p. (in Russian)

7. Frampton, K. (1990), *Suchasna arkhitektura: suchasnyy pohlyad na istoriyu rozvytku* [Modern architecture: a modern look at the history of development], Stroyizdat, Moscow, 535 p. (in Russian)

8. Shebek, N.M. (2014), Typolohichni osoblyvosti aktsentovanoho arkhitekturnoho seredovyscha [Typological features of the accentuated architectural environment], *Urban planning and spatial planning*, Kyiv, Vol. 51, pp. 699-704. (in Ukrainian)

9. Shebek, N.M., Kostyuk, O.O. (2017), Typolohiya sotsial'no oriyentovanoho zhytlovoho seredovyscha [Typology of socially oriented living environment], *A young scientist*, Kyiv, Vol. 1, pp. 125-129. (in Ukrainian)

10. Shebek, N. (2013), Sotsial'no i kul'turno oriyentovana stratehiya harmonichnoho rozvytku arkhitekturnoho seredovyscha [Socially and culturally oriented strategy for the harmonious development of the architectural environment], *Experience and prospects of development of cities of Ukraine*, Kyiv, Vol. 24. pp. 114-125. (in Ukrainian)

11. Shebek, N.M. (2008), *Harmonizatsiya planival'noho rozvytku mista* [Harmonization of city development planning], Osnova, Kyiv, 216 p. (in Ukrainian)

12. Timokhin, V.O. (2008), *Arkhitektura mis'koho rozvytku. 7 knyh z teoriiy mistobuduvannya* [Architecture of Urban Development. 7 books on the theory of urban planning], KNUBA, Kyiv, 629 p. (in Ukrainian)

13. Timokhin, V.O., Shebek, N.M., Malik T.V., Zhitkova N.Yu. (2010), *Osnovy dyzaynu arkhitekturnoho seredovyscha* [Fundamentals of architectural environment design], Osnova, Kyiv, 395 p. (in Ukrainian)

14. Bulakh, I.V. (2020), Mistobudivna merezha zakladiv pervynnoho rivnya medychnoho obsluhovuvannya [Urban network of primary care facilities], *Modern problems of architecture and urban planning*, Kyiv, Vol. 56, pp. 165-173. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.56.165-173> (in Ukrainian)

15. Bulakh, I.V. (2019), Propozytsiyi shchodo reformuvannya orhanizatsiynoyi diyal'nosti mistobudivnoyi merezhi zakladiv pervynnoyi medychnoyi dopomohy [Proposals for reforming the organizational activities of the urban network of primary care], *Modern problems of architecture and urban planning*, Kyiv, Vol. 54. pp. 160-169. (in Ukrainian)

16. Bulakh, I.V. (2020), Osoblyvosti proektuvannya universytet-s'koyi likarni [Features of designing a university hospital], *Urban planning and spatial planning*, Kyiv, Vol. 73. pp. 21-28. DOI: <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2020.73.21-28> (in

Ukrainian)

17. Книга о poleznoy i krasivoy arkhitekture. Arkhitekturnaya politika kak drayver razvitiya gorodov [A book about useful and beautiful architecture. Architectural policy as a driver of urban development]. Moscow: Strelka, 2016, 370 p. (in Russian)

18. Mesta, gde obitayet dusha: Arkhitektura i sreda kak lechebnoye sredstvo / per. s angl. V.L. Glazycheva [Places where the soul lives: Architecture and the environment as a remedy / trans. from English V.L. Glazycheva]. Moscow: Lad'ya, 2000, 280 p. (in Russian)

19. Allen, R.U. (1978), *Posobiye po proyektirovaniyu bol'nits* [Guide design hospitals], Stroizdat, Moscow, 249 p. (in Russian)

20. Schirmer, C. (2007), *Hospital Architecture: Specialist Clinics & Medical Departments*, Germany, 26 p. (in English)

21. Schirmer, C., Meuser, Ph. (2007), *New Hospital Building in Germany: General Hospitals and Health Centres Publisher*, Germany, 34 p. (in English)

22. Nickl, H., Nicki-Weller, Ch. (2007), *Hospital Architecture*, Verlagshaus Braun, 352 p. (in English)

23. Broto, C. (2014), *Hospitales innovacion y diseño*, 300 p. (in Spanish)

24. Broto, C. (2009), *Hospitales y centros de salud*, 341 p. (in Spanish)

25. Sprow, R. Planning Hospitals of the Future. https://www.academia.edu/30353013/Planning_Hospitals_of_the_Future_Chapter_1 (in English)

Аннотация

Булах Ирина Валериевна Кандидат архитектуры, доцент, докторант кафедры дизайна архитектурной среды, Киевский национальный университет строительства и архитектуры.

«Первый дом врача» – исторический отечественный опыт проектирования многоквартирного дома для проживания и работы врачей.

Статья раскрывает исторический опыт проектирования многоквартирного здания в Киеве, предназначенный для проживания и организации работы врачей. Цель статьи – представить и проанализировать отечественный опыт проектирования и дальнейшего функционирования многоквартирных зданий для жителей определенных профессий, в частности медицины. Статья может быть интересна аудитории, которая исследует отечественные исторические памятники, уникальные здания, или занимается проблемами проектирования многоквартирных зданий для определенных групп населения. Методология исследования базируется на историческом анализе, систематизации полученных данных из различных информационных источников.

Ключевые слова: многоквартирное здание; дом врача; проектирование жилья; жилье для врачей; исторический памятник Киева.

Annotation

Irina Bulakh Philosophy Doctor in Architecture, Associate Professor, doctoral student of the Department of Design of the Architectural Environment, Kyiv National University of Construction and Architecture.

«First doctor's house» – historical domestic experience of designing an apartment house for residence and work of doctors.

The article reveals the historical experience of designing an apartment building in Kiev, intended for living and organizing the work of doctors. The purpose of the article is to present and analyze the domestic experience in the design and further functioning of multi-apartment buildings for residents of certain professions, in particular medicine. The article may be of interest to an audience who studies national historical monuments, unique buildings, or deals with the problems of designing multi-apartment buildings for certain groups of the population. The research methodology is based on historical analysis, systematization of the data obtained from various information sources. Ukraine has its own historical experience in the design and construction of unique and special buildings, which may arouse interest among the international community, domestic specialists in the architectural and design sphere and among investors interested in creating multi-apartment housing for a group of residents united by a certain profession. Unfortunately, these Ukrainian practical developments are still insufficiently disclosed and not represented at the proper level in the research community. In particular, the problem of designing apartment buildings for doctors and medical personnel is an open and unresolved issue for international researchers. Today, the First Doctor's House is a prestigious building, although over time it turned out to be located on a very noisy and busy city highway in the center of the capital city. In this house there are no longer any indigenous people of Kyiv and those for whom this project was developed by the architect – people of the medical profession. Almost none of today's residents of the building and its surroundings remember why it has such an unusual name. Alas ... A couple of decades ago, well-known Kiev doctors, some of the best Ukrainian surgeons of the Soviet school, lived in the First House of Doctors. Now the house is filled with «new Ukrainians», «new financial elite». And the people who were the pride of Kyiv and Ukraine, the best specialists in their field, remained only in memories. Such a personal fate of this particular historical building, it has lost its purpose to unite people of medical professions, perhaps this is due to its location in the prestigious central urban environment of Kyiv. But at the time when doctors really lived in the «First House of the Doctor» – the building was an ultra-comfortable object for combining residential, professional functions for its residents.

Keywords: apartment building; doctor's house; housing design; housing for doctors; historical monument of Kyiv.